

FİKİRLER

Cilt : 3

15 Birinci teşrin 1930

Sayı : 62

Yeni seneye girerken

«Oh! Küçük çocuk ayaklarının sesi! İstikbâl gibi mütereddit ve gayrı muayyen gelen nesillerin bu hafif ve tatlı sesi! İstikbâl!. Onu yeni nesilleri terbiye tarzına göre ihtimal biz tayin edeceğiz. »

Guyau nın **Terbiye ve Veraset** ismindeki kitabının başına koyduğu şu sözler üzerinde tevakkuf edelim:

Bu sözlerin manası şudur.

Bu gün elimizin altında bulunan çocuklar yarının vatandaşları olacaklardır. Siz muallimler, bu vatandaşların; memleketin muhtelif faaliyet sahalarına, az veya çok faydalı, müsmir veya muzur bir surette iştirak etmelerinde, bir **iftihar** veya **mes'uliyet** hissesi taşımaktasınız.

Binaenaleyh hepimiz, yeni faaliyet senesine girerken kendimizi yoklamalıyız:

Kalbimizde çocuklara karşı tükenmez bir sevgi, vazifemize karşı derin bir merbutiyet var mı? İyi bir ruh doktoru muyuz? Teşhisimiz kuvvetli mi? Ruhî tedavi usullerimiz müessir mi? Mesleğin tekniğine vakıf mıyız? Faaliyetimizi **rasyonalse** edebildik mi?

Ve, zaif olduğumuz sahalarda kuvvetlenmemizi, eksiklerimizi tamamlamamızı mümkün kılacak tedbirlere müracaat etmeliyiz. Kabul etmeliyiz ki, çocukları yetiştirirken aynı zamanda kendimizi de yetiştirmek ve yükseltmek mecburiyetindeyiz.

Binaenaleyh her şeyden evvel, faaliyetimize rehberlik etmekte olan esasları; yeni terbiye cereyanlarının aydınlığı altında tetkik etmek ve binnetice değiştirmek yahut tamamlamak, yenileştirmek mecburiyetindeyiz.

Körü körüne maziye, an'aneye, göreneğe ve hatta- ne kadar mü-

kemmel olursa olsun - muayyen bir sisteme mutaassıp bir ruhla bağlanmak büyük bir zaftır. Bilhassa muallim için en büyük aciz; dün yaptığını bugün ve yarın, mihaniki bir surette aynen tekrar etmektir.

Bugün hiç kimse, hiç bir sahada, başkalarının telkik ve tecrübelerinin neticelerinden müstağni kalabileceğini iddia edemez.

Dünya büyük bir lâboratuvardır. Yüzlerce memlekette binlerce terbiyeciler, ruhiyatçılar, mürebbiler; terbiye ve tedris faaliyetlerini en rasyonel bir surette, azamî **randıman** temin edecek şekilde tanzim etmenin çarelerini düşünmekte ve buldukları tarzları ve usulleri - küçük veya büyük mikyasta - tecrübe etmektedirler. Bu faaliyetlerin neticeleri; sık sık toplanan milli veya beynelmilel **terbiye kongraları** nda telkik ve münakaşa ediliyor.

Temenni olunur ki, memleketimizde de, tertip edilecek terbiye kongralarında bu mes'eleler konuşulsun ve türk muallimleri, kendi şahsî tecrübelerinin verdiği neticeleri bütün meslekdaşların nazarı telkik ve istifadelerine koysunlar. Bugüne kadar uyusuk ve hareketsiz kalan terbiye âlemimiz bu suretle az çok canlanmış olacaktır. Aynı zamanda, beynelmilel terbiye kongralarında kuvvetli bir surette temsil edilmek suretile cihan terbiye âleminde bir mevki kazanacağız.

Bu hayırlı teşebbüs nereden ve kimden gelirse gelsin, büyük bir tehâlükle kabul ve tatbik edilmeğe şayandır.

Çok makul ve meşru olan bu temenni tahakkuk edinceye kadar yegâne konuşma, anlaşma ve tanışma vasıtamız mecmualar oluyor. Binaenaleyh terbiye mecmuaları vasıtasıyla, bildiklerinden düşündüklerinden, yaptıklarından diğer arkadaşlarını haberdar etmek herkes için bir vazifedir.

Ben, bu sahada kendime düşen vazifeyi elimden geldiği kadar muhtelif neşriyatla yapmakta buluyorum. Sahifalarını bana büyük bir samimiyetle açan «**Fikirler**» de buna devam edeceğimden çok memnunum. Bu suretle, türk muallimlerinin en kesif ve münevver bir kütlesi ile daha yakından temas fırsatı hasıl oluyor demektir.

Ben de, bu sahifalarda, beynelmilel terbiye âleminde hâkim olan esaslardan, muhtelif memleketlerde yapılmış ve muvaffak olunmuş tecrübelerden bahsedeceğim.

Yalnız, bugünkü haspühalimde, bazı basit terbiyevi hakikatları hatırlatmakla iktifa etmek istiyorum: Bilinen, yahut bilindiği zannedilen, basit görünen bu hakikatları arasına hatırlamak ve hatırlatmak faydalı olacağı kanaatındayım. Bunlar okadar basit ve bedihi şeylerdir ki maalesef umumiyetle ehemmiyet verilmiyor ve nazarı itibare alınmıyor ve bu yüzden bir çok hatalara düşülüyor.

Her şeyden evvel **mutevazi olalım**. Kürsümüzden inelim, talehemizin içine karışalım, onların hayatını yaşayalım. Muallim mevkiiinin bize verdiği imtiyazlardan tecerrüt edelim. Bu suretle, esasen şekli ve mevhum olan hakimiyetimizden başka bir şey kaybetmiş olmuyoruz. Fakat buna karşı bütün çocukların kalplerini kazanmış oluyoruz. Ne sevgi, ne dostluk, ne de hürmetin kuvvetle ve korku ile temin edilmeyeceğinden emin olmalıyız.

Çocuklarımızla samimi bir surette teşriki mesai edelim, onlarla beraber çalışalım. Bir çok şeyleri onlarla beraber telkik edelim, öğrenelim. Onları aldatmıyalım. Bazı sahalardaki cehaletimizi onlardan saklamak lüzumunu hissetmiyelim. Onlara kendimizi olduğumuz gibi - faziletlerimizle ve beşerî zaaflarımızla - göstermekten çekinmiyelim. Bu suretle hem çocukların itimadını kazanmış olacağız hem de onlara cesaret vereceğiz. Göreceklerdir ki, yetişkin insanlar dahi kemale vasıl olmak için mütemadi cehitler yapmak mecriyetindedirler.

Bu suretle hareket ettiğimiz takdirde, çocuklar nazarında, itibar ve nüfuzumuzun eksileceğini zanetmeyiniz. İhtimal sınıfınızda, eskisine nazaran daha az, zahiri inzibat ve münfail inkıyat bulacaksınız; fakat her halde size karşı derin bir itimat beslediği için sizi candan seven ve size hakikaten hürmet eden, ve kendini olduğu gibi göstermekten çekinmeyen ve kendilerine karşı gösterdiğiniz itimada lâyık olmak için mütemadi cehit yapan neşeli, faal ve sevimli çocuklarla ihata edilmiş olacaksınız.

İnsaf ve tahammül, sevgi ile beraber, mürebbiye en lâzım olan vasıflardandır. İnsaflı olalım ve büyüklerin bile yapamadıkları şeyleri çocuklardan istemek insafsızlığında bulunmıyalım; büyüklerin bile mukavemet edemeyecekleri bir hareketi, çocuklar yaptıkları zaman onları merhametsizce cezalandırmıyalım.

Çocukları tanıyalım; onların ihtiyaçlarını, arzularını, temayüllerini, zaafalarını anlıyalım ve bilelim ki çocuklar umumiyetle cezadan ziyade şefkate, muhabbete, hürriyet içinde serpilmeğe, rehberliğe, bazan da **ruhi tedavi** ye mühtaçtırlar.

Ruso ile beraber, bütün çocukların doğuştan iyi olduklarını zane edecek kadar nikbin olmalıyım. Fakat kabul edelim ki çocuklar, hiç olmazsa büyüklerden fena değildirler. Her halde onların hayata karşı imanları ve şevkleri sönmemiştir; yaratıcı faaliyet menbaları kurumamıştır. Biz muallimler, onları faaliyete sevk etmek için bu tabii kuvvetlerden istifade etmesini bilelim.

Çocuklar bize ekseriya, müstehzi, zalim, yırtıcı, kırıcı, yalancı, hilekâr görünüyorsa, bunun sebebini; nüfuz ve hakimiyetimizi onların zararına olarak kullanmamızda ve bunun neticesi hasıl olan

madun vaziyet in kendilerini müdaafaya sevkmesinde aramalıyız. Bilmeliyiz ki, çocukların bu şayanı teessüt hareketleri, bizim onlar üzerinde yaptığımız tesirlerin aksülamelidir, yani ekseriya kendi eserimizdir.

Öyle ise, cebir ve tazyiki kaldıralım; onlara büyüklere yaptığımız muameleyi yapalım, **aynı hürmet ve aynı müsamahayı gösterelim**. Hatta daha ileri gidelim: Talebemizle samimi ve insan olalım. Onların kusur ve kabahatlarını, zaafalarını zihnimizde, büyütmiyelim. Bunları; tabiatı beşeriyenin ailevi ve içtimai tesirlerinin neticeleri olarak kabul edelim.

Aile ve mektep muhitini tanzim ederken yalnız kendi istirahatımızı düşünmiyelim; çocukların tabii ihtiyaçlarını da hesaba katalım. Ovakit göreceğiz ki, cezayı mucip olan hareketlerin yüzde doksanı ortadan kalkmıştır. Çünkü bunlar, dediğim gibi, ekseriya en tabii hakları teslim edilmeyen çocukların kendilerini korumak için almağa mecbur oldukları müdafa tedbirleridir.

Biliyoruz ki itimat itimadı, samimiyet samimiyeti tevlit eder. Halbuki çocuğun mektepteki **mat'un, ve mabkum vaz'iyeti**, onu; itaatsizliğe, hileye, riyakarlığa ve elinde olan bütün vasıtalarla haklarını müdafaaya sevk edecektir ve etmektedir.

Dünyanın bütün ahlâk dersleri, bütün vâz ve nasihatları bu vaz'iyeti değiştirmez.

Bilhassa leyli mekteplerde, talebenin idareye ve muallimlere karşı birlik olmaları, birbirlerini cezadan kurtarmak için muhtelif tedbirlere müracaat etmeleri bu vaz'iyetin tabii neticesidir. Diğer cihetten, tedrisatın; fertlerin fikren ve ruhen zenginleşmesini ve yükselmesini temin eden bir vasıta olarak telakki edilmemesi de aynı vaz'iyetin neticesidir. Talebe, umumiyetle, cezadan kurtulmak, sınıf geçmek veya - mektepte hâkim olan gayri ahlâki rekabet sistemi icabı arkadaşlarının zararına muvaffakiyet temin etmek için çalışıyor ve tabii, asgarî cehitle, sathî faaliyetle iktifa ediyor.

Böyle oluyor, çünkü muallim; zamanının büyük bir kısmını: sınıfta sıkı bir kontrol tesis ve idame etmeğe, talebenin alâkası temin edilmeyen ders ve vazifeleri verip almağa, tashih etmeğe hasrediyor. Muallime, talebeyi şahsî ve yaratıcı faaliyete sevketmekten ibaret olan asıl hakiki vazifesi için vakit kalmıyor.

Yukardan beri söylediklerimi hulâsâ ederek diyebiliriz ki:

Muallimin terbiyevî faaliyetinin azamî müsmir olabilmesi için her şeyden evvel çocukların mektepte bir itimat, samimiyet ve hürriyet havası teneffüs etmeleri lâzımdır. Neşe ve faaliyet itimat ve hürriyetle müterafiktir.

Çocuklar ancak bu suretle mektebe ısınacaklar işi, faaliyeti, dersi benimsiyeceklerdir.

Çocukların; öğrenmeğe, tanımağa, yaratmağa müteveccih hayat hamlelerini teşvik ve teşci edelim, besliyelim. Sınıf ve mektep muhitini; onlara bu faaliyetleri ilham edecek ve mümkün kılacak şekilde tanzim edelim. Ancak ozaman, kuvvetli ve orijinal şahsiyetler yetiştirebiliriz.

Ve bilhassa çocukların ruhlarına kadar inelim. İnebilirsek orada, her halde bizi, onlar hakkındaki yanlış hükümlerimizi ve haksız muamelelerimizi değiştirmeğe mecbur edecek keşfiyatta bulunacağız bu bizim için en büyük muvaffakiyet, en tatlı mükâfat olacaktır.

Sadrettin Celâl

Petro, Rusyayı nasıl Avrupalılaştırdı ?

Maarif ve fikir hayatı

Deli Petronun Rusya yı Avrupalılaştırma fikri yanında buna muhalif (İslavofil)ler vardır ki bunlar Rusyayı Avrupa medeniyetine sokmamak ve Rusya yı kendi haline bırakarak kendi kendine tekâmül ettirmek istiyorlardı.

Petro ise, Rusyanın selâmetini, ancak bir saat evvel Avrupalılaşmakta görüyordu.

İslavofiller, Petronun yeni başladığı Maarif islahatına itiraza başladılar . «Rusyanın eski kilise maarif teşkilatı daha iyi.» diyorlardı. Bunların medhettikleri kilise maarifi bazı kiliselere bitişik ilk mekteplerle manastırların bazılarındaki incil şerh ve tefsiri müesseseleri idi.

Sual ve cevap tarzında yapılan bu eski kilise tedrisatından bir numune kaydedelim:

— Gökün yüksekliği ve genişliği ve denizlerin derinliği ne kadardır?

— Gökün yüksekliği (Eb) dir. Genişliği (ibin)dir. ve denizlerin derinliği (ruhi mukaddes) dir.

İrticai temsil eden İslavofillerin maarif dedikleri şeyler, bu iskolastik yavelerinden ibaretti. Petro, bu iskolastik müesseseleri yıkarak Rusyada Avrupa maarifini kurmak emelinde idi. 28 Şubat 1714 tarihli emirnamesile tahsilin mecburi ve meccani olduğunu ilân etti. Vakia ilk sıra bu mecburiyeti yalnız memur ve zengin çocuklarına tatbik edebildi. Fakat mutat azim ve şiddetle (mektep, daima mektep) diyerek türlü türlü mektepler tesis ediyordu. Eski

kilise mekteplerini yıkarak Avrupa tarzında umumî malûmat, bilhassa sanat ve hırfet mektepleri açıyordu. Filhalka Avrupaya seyahata çıkmazdan evvel ne gibi mektepleri tamim edeceğine karar verememişti. Polonyadan mülhem olarak ilk evvel, proğramlarının merkezi sikletini edebiyat teşkil eden yüksek mektepler açtı. Sonra saray muallimlerinden (Glok) un tavsiyesile: Coğrafya, ahlak, siyasiyat, Dekart felsefesi, Yunanca, Lâtince, İbranice, Fransızca, İngilizce ve dans tedris olunan mektepler açtı. Lâkin Almanya, Holanda ve İngiltereyi dolaşup geldikten sonra Petro, Rusyaya nasıl mektepler lâzım olduğunu anlamıştı: Sanat mektepleri.

Petro, milleti için fertleri hayatta muvaffak edecek ve Rusyayı Avrupanın sanat ve sair usûlleriyle yükseltecek bir maarif isteyordu. En nihayet bunu buldu. ve tatbikata koyuldu. Bu sanat mektepleriyle beraber umumî malûmat için de ilk mekteplerin fevkinde orta mektepler tesis etti. Bunların istihdaf ettiği gayede: Hayata sağlam hazırlanma idi.

Sonra bunların üstüne yüksek mektepler tesis etmeğe başladı. Yüksek tahsil mektebi olmak üzere iptida, ordu ve donanmaya lâzım askeri mektepler tesis etti: Petresburğda bahriye mektebi. Moskovada askeri cerrahlık mektebi.

Bu mekteplere İngiltere ve Almanyadan yüksek maaşlarla muallimler getirdi. Vilâyetlerde de ilk, orta ve yüksek mektepler açtı. Fakat Bunların çoğunun talebesi pek azdı. Rağbet eden yoktu. Petro yılmadı; sonra çoğalır diye sebat etti, ve gittikçe mükemmelleştirdi. Bir taraftan da Avrupaya talebe göndermeğe başladı. ve bunda da türlü türlü güçlükler ile çarpıştı: İngiltere, Rus talebesini kabul etmedi. Fransadakiler de hiç çalışmıyorlardı. Memleketerine ilim ve sanat ile dönmeğe hazırlanacakları yerde ömürlerini sefahet ve tenbellik ile geçiriyorlardı. Almanyadakilerde böyle idi.

Petro, Rusyanın fen ve sanat hususlarında Avrupanın

esiri olduğunu biliyordu . Bunlar hakiki surette ihzar etmenin ne kadar güç olduğunda tecrübe - leri göstermişti . Avrupaya bunları almak için gençler, göndermek kâfi değildi. Çünkü bu gençler, onları alama - dıktan başka memlekete birde Rus sefaheti yanına Garp sefaheti getiriyorlardı. Petro, yine ümitsizliğe düşmedi. Pariste müsafireten bulunduğu esnada Petrosborğda bir darülfünün tesis etmeği düşündü. Buna dair bir çok pro - jeler tetkik etti. Mutat aceleciliğinin hilâfına olarak bunda epeyce düşündü. Zira bir darülfünün tesis etmenin ve bunu memleketin içtimai ve iktisadî hayatında müessir bir âmil edebilmenin ne kadar güç olduğunu biliyordu. Bir gün kendisine eyi memurlar ihzar etmek lüzumuna dair bir rapor verilmişti. Bu raporun altına şunu yazdı:

(Darülfünün tesisi)

Bir emir ile Darülfünün tesis edildi. Tabii pek iptidai bir şeydi: Alman klasik jimnaslarile Alman ve Fransız darül - fününlarının mezîcedilmiş idi. Moskovadaki teoloji mü - essesesinde bunun bir fakültesi oldu. Darülfünuna Alman - yadan ve Holandadan pek kıymetli profesörler getirildi. Lâkin Rus gençleri, henüz bu yüksek profesörlerin derslerini anlayacak halde değillerdi. Talebe pek azdı. Talebe okutmak itibarile bu müessesenin faydası pek mahdud olduysada Rusyada ilim hayatını uyandırma, umumî fenne ve hatta fenlerin Rusyada tatbiki hususlarına çok faydası oldu.

Profesör (bayer) in eski Yunan ve Lâtin medeniyetini Rusyaya aşılması ve bu bapta derin tetkikleri Rusya için hakikaten pek kıymetli idi.

Bütün bu maarif müesseselerinde garp medeniyetine susamış olan Petronun ateşli ve azimli ruhu görülüyordu.

Petro, işte böylece, ortodoks kilsesinin köhne maarif müesseselerini yıkarak yerlerine Avrupa maarif müesseselerine ikame etti.

Petro , ortodoks kilsesinin eski alfabesini de atarak

(medeni alfabe) ismile yeni harfler kabul etti. Moskovada matbaa tesis ederek tarih, coğrafya, hesap, lisaniyat, fenni harp kitapları tercüme ve tabettirdi. Bunlar harcıam idi. Bazı fenni harp kitaplarının matbaa tashihlerini bizzat Petro yapıyordu.

Rus lisanını da sadeleştirdi. Bu günkü Rus lisanının sadeliği temeli, Petro zamanında kuruldu. 1721 de otuz coğrafya alimini Rusyanın kartoğrafisini tanzime memur etti. Bunlardan başka.

Hazer denizi şimaline : (Zabit Jerber) i ,

Sibiryaya : İsveçli esir (Strahelberg) ile doktor Meser

Şimit ve Tabirati,

İran , Hive ve Buhara taraflarına : İtalyalı Filori

Beneven i,

İrtisk havzasına: Binbaşı Liharef ile Boholoji, mütahas - sis sıfatile gönderdi.

Bütün bu mesai ve tetkikat neticesinde 1734 de Rus - yanın tabii ve iktisadî mükemmel bir haritası meydana geldi.

1760 ta manastırların ve kiliselerin kütüphanelerindeki bütün kitapları toplatarak büyük bir (hazinei evrak) ile Avrupa tarzında (umumî kütüphaneler) yaptı.

Petro, birde (güzel sanatlar müzesi) isteyordu. Bunun için o zamanın en meşhur heykeltıraşlık merkezi Filoranseye heykeller ısmarladı. Filoransalı Bonaçî nin yaptığı bilhassa (Adem - Havva) heykeli pek güzeldi. Romadan da heykeller ve bunlar arasında güzel bir (Venüs) satın alındı. Bu mü - zenin yanı başında birde (güzel sanatlar akademesi) tesis olundu.

Müzeyi ziyaret, meccani idi. Etrafındakiler Petroya, küçük bir duhuliye alınmasını teklif ettiler. Petro, bunu muvafık görmediği gibi müzeyi ziyaret edenlere limonata ve şekerlemeler ikram edilmesini emretti.

Petrosburğdaki yazlık sarayın etrafında (Ezop) efsane-

lerini hikâye eden altmış gurup sanat eseri vardır ki içlerinden sular akar ve fışkırırdı. Bu efsanelerin kitapları da oralarda asılı idi. İstiyen okurdu. Bunlar hep ahaliye açık idi.

Petrodan evvel, bazı kiliselerde dini temsiller yapılyordu. Lâkin Rusyada Avrupa tarzında tiyatroyu Petro tesis etti. Rus eserlerini, Rus Sanatkârlarına temsil ettirmek isteyordu. 1714 de Petrosburg'da bir sarayda bazı Rus gençlerini toplayarak dram ve komedi mümareselerine başlandı. Dekorlar ve piyesler, Prenses Natali tarafından yapılyordu. Orkestrada Rus artistlerinden mürekkepti. Petro kendisi, musikiye pek meraklı idi.

Ruslara, ilk evvel, o zamanın garp üstadlarının yüksek parçalarını dinleten (Dük dö Hölstayin) olmuştu. 1703 de Moskovada ilk Rusca gazetede tesis edildi. Ruslar memleket ve ecnebi diyar havadislerini ve dünyayı öğrenmeğe başladılar. Petro, matbuat vasıtasile halkı tenvirede büyük ehemmiyet veriyordu.

Rus milleti, Petro ıslahatına kadar, dünyadan yüz çevirmiş, kör bir kadere boyun eğmiş müteassıp bir ortodoks kütlesiydi. Petro, böyle bir kütleden, kör kaderi ve nasibi yıkan, saadet ve refahı manastırlarda değil, hayat işleriyle didinmekte bulan bir millet yaptı. Rus milleti, Avrupalılaştı.

M. Rahmi

Tedrisatta Ünit - yani Cüzütam - Usulü

(İlk kısmı 61 numaralı nushamızıdadır)

Vedide Baha

III. Yaşayan her şey protoplazmayı muhtevi hücrelerden ibarettir.

- (1) Bir yaprağı, balığın kuyruğunu ve bir soğan kabuğunu ve çekirgenin kanadını mikroskop altında müşahade edin. Şekilleri ve renkleri arasında bir değişiklik görüyormusunuz?
- (2) Atideki ders kitaplarının vücudumuzdaki hücrelere ait olan bahislerini okuyarak mevcut hücrelerin envainı dâir birer makale yazın. Sınıfta bize anlatacak kadar eyi hazırlayın.
- (3) Çürüyen bir kaç yaprağı alarak bir bardağın içine koyun. Bardağda dershanenin dolabında bir kaç gün brakin, sonra bundan bir damla su alarak bir cam parçasının üstüne koyun ve mikroskobun altına koyarak bakın Ne görüyorsunuz. Bunlar hakkında izahat verin. Gördüğünüz muhtelif şekilleri çizin.

Bu rehber kağıdı kısa olmakla beraber maksadımızı izahı kâfidir. Çocuğu her unsurun ve binnetice ünitin etrafında temerküz eden tecrübeleri, faaliyetleri, ve okuyacağı kitapları hakkında kendisine rehberlik edilmelidir. Bu rehber kâğıtlarının her cüzi çocuğu bir noktada tenvir etmeli ve etmeyecekse verilmemelidir. Büyük bir hafıza sergisine ihtiyaç göstermeksizin çocuk teemmüle teşvik edilmelidir.

Testten maksat, çocuğun her hanki bir ünitli öğrenüp öğrenmediğini anlamaktan ibarettir. Binaen aleyh tedris edilen ünite mütedair ve hayatta tesadüf edilen hadiseler meselevi bir tarzda kendilerine verilmelidir. Eğer çocuklar bu meselelerin hallerini düşünerek bulabiliyorlarsa o ünitli öğrenmişler demektir. Meselâ yukarıda zikrettiğimiz ünit üzerinde birde nazari test misali verelim.

T E S T

- 1 — Yaşayan şeyler ne suretle birbirlerine benzerler ?
- 2 — Hayvanlar nebatlardan ne suretle ayrılırlar?
- 3 — Yaşayanlar , yaşamayanlardan ne suretle ayrılırlar?
- 4 — Niçin evlerde oturuyor ve kışın kalın elbiseler giyiyoruz. Bazı kelekler niçin çiçeklere benzerler? Bununla bizim kışın kalın elbise giymemiz arasında nasıl bir münasebet vardır?
- 5 — Etrafımızdaki hayvan ve nebatlarla nasıl tanışabiliriz?
- 6 — Böcekleri bütün diğer hayvanlardan ayıran şeyler nelerdir?

Tedris ile test el ele yürümelidir. O kadar ki muallim her unsuru öğretmesini müteakip tedrisi tevkiif ederek çocukların öğrenüp öğrenmediklerini anlamalıdır.

Şimdiye kadar söylemiş olduğumuz şeyleri hülâsaten bir araya toplayalım: İlimlerde ünit muhitin, tarihin veya fizik ilimlerin cami ve manidar bir sahifesidir ; her ünit öğrenildiğinde çocuk muhitin tarihin veya fizik ilimlerin her hanki bir sahifesine intibak etmiş, ve o noktâ nazardan zeki bir insan olmuştur. İlimlerde ünitin üç kısmı olması zaruridir:

- (1) Ünitin tedrisini ve testi teshil eden unsurlar,
- (2) ünitli öğrenmeği teshil ve tenvir edecek , ve çocuğu düşündürmeğe mecbur edecek rehber kâğıtları,
- (3) Ünitin öğrenüp öğrenilmediğini anlamak için test materyelleri.

- 2 -

Edebiyat'ta ünit

Çocuğu, pek mudil olan bu günkü muhitine intibak ettirmek, yani terbiye etmek vetiresinde birincisi, fiziki, ikincisi harsî olmak üzere iki mühim safha vardır. Birincisinden yukarıda bahsettiğimiz için şimdide ikinci safhayı, yani harsî muhite intibak meselesini nazari itibare alalım.

Kadim, iptidai ecdadımız asırların tasfiyelerinden geçerek, insaniyete yaklaşmağa başladıkları andan itibaren ulviyette güzellikte ve eylikte bir menba saadet arayarak ruhlarını tatmine çalışılar. Kalplerinin en rekik hissiyatını ve arzularını; bugün, sanayiî nefise ve ahlâk [*] dediğimiz şeylerle el ile tutulabilecek bir tarzda tasvir ve tespit ettiler. Bu suretle arkalarında bize yığın yığın asar bırakarak gittiler. Bu eserlerden bir kısmı zamanın imtihanlarını geçirmiş, ve her neslin ihtiyacını da tatmin etmiş oldukları için bugün bizim dahili intibakımızı temine elzem birer unsur teşkil etmektedirler.

Bu gün bir terbiyeciyeye teveccüh eden mesele: Çocuğu yüksek bir hars muhitine intibak ettirerek, insiyaklarını ve irki temayülllerini yüksektirmek, lâhzavî hazlar yerine sürekli meserret ve bahtıyarlık yolları açmaktır. Fakat bunu nasıl yapacağız? Bu suretle meselenin teknik ciheti muallime taa'luk eden mühim bir kısımdır.

Burada üç mühim sual ile karşılaşırız. Vereceğimiz cevaplar edebiyat ve diğer takdiri [**] kurslar tedrisindeki tekniği göstermiş olacaktır. (1) Edebiyat'ta ve diğer takdiri kurslarda ünit nedir? (2) Mevzu nedir? (3) ne suretle imtihan edebilirsiniz?

Birinci suale cevap vermeğe çalışalım. İlimlerde ünitlik gayesi çocuğu muhitinin veyahut bir ilmin her hanki bir sahifesine, zekâlı bir vukuf vererek intibak ettirmek olduğu halde, edebiyat gibi takdiri kurslarda ünitden maksat tamamıyla ayırdır. Edebiyat'ta ve bütün takdiri kurslarda gaye

[*] Hüsni siyret bon conduit e karşı bir incizap.

[**] Appréciation

çocuğa sıhhatli meserret yolları göstererek onu dahili muhitine intibak ettirmektedir. Fakat, şunu da ilâve edelim ki, bu gibi kursların asıl gayesini göz önünde tutmıyarak bu kurslar illimlerde müstamel taakkul (rationalisation) usulleriyle tedris edilmiş ve yine tecrübenin gösterdiği veçhile muvaffakiyetli neticeler istihsal edilmemiştir. İzah ve tahlil gibi teemmül (Reflection)usulleri edebiyat ve diğer takdiri kursların tedrisine tatbik edilince asıl matlup olan, eyiyi fenadan ayırabilmek ve eyiyi sevmek hassasının tekâmül etmesi şöyle dursun pek çok zamanlar nehiy edildiği alelade pek tesadüfi bir tarzda baş gösterdiği görülmektedir. Lâkin edebiyat, şekilleri noktai nazarından, meselâ, hikâyâ, şiir, roman, makale ve saire gibi ünitler ayrıldığı ve hepsinde çocuğun sinnile mütevazî şaheserleri okutup sırf çocuğa eyiyi sıvırmak emeli güdülürse neticeler daha çok müsmir olmaktadır. Mister Morson atideki ünitleri tavsiye etmektedir.

- 1 — Çocuklar için kısa hikâyeler.
- 2 — Ballad tarzında hikâyevî şiirler.
- 3 — Sinema
- 4 — Daha olgun kısa hikâyeler.
- 5 — Roman
- 6 — Tercüme hal
- 7 — Muasır edebiyat ve mecmualar.
- 8 — Temsil
- 9 — Şiir (daha olgun)
- 10 — Makale
- 11 — Hitabet

Muallim bütün bunlara mütaallik en iyi eserleri çocuğa tavsiye tarikile, ve bol bol okumasını teşvik ve bilvasıta telkin ile çocuğun ünsiyet peyda etmesine muvaffak olursa çocuk yavaş yavaş iyi edebiyattan okadar zevk duyacaktır ki fenasından gayri ihtiyari bir hissi nefretle uzaklaşacaktır. Lâkin şart olan şey çocuğun bol bol okumasını temin etmektir.

Şimdi ikinci suale cevap vermek lâzım: Mevzu ne ola-

caktır? Çocuklara verilecek olan kitaplarda aranacak en büyük şeyler, eserlerin hakikata muvafık ve mefkûrevî olmasıdır. Mevzu ve edebî tarzı ifade noktai nazarından hayata mutabık kalan aynı zamanda, kahramanlık misalleri veren, ve ahlâk prensiplerini en şayanı gıpta bir tarzda irae eden kitaplar bir terbiyeci noktai nazarından en ziyade makbul ve matlup olanlardır. Bu devrede, hakikata mutabık kalan fakat cemiyetin marazi sahnelerini gösteren kitaplar, tekâmül etmemiş çocuk dımağları ve heyecanları için terbiyevi olmadığı gibi alelkeser çok mühlik oldukları için çocuk kitap listelerine dahil edilmemelidirler. Bazende adı kitapları iyi kitaplara tezat teşkil edecek bir tarzda çocuklara göstermelidir.

Çocuğa iyi kitapları okutmak her kâsin elinde olduğu halde onları sevmesini temin etmek oldukça müşkil bir meseledir. Binaenaleyh, gayeye ne dereceye kadar varıldığını anlamak için muallim çocuğa testler vermek mecburiyetindedir. Çocukta bu hislerin inkişaf edip etmediğini iki suretle anlayabiliriz: (1) Yeni usûl imtihan tarzı, (2) aksülamel tarzı.

Yeni usûl imtihan tarzından maksat, meselâ iyi ve fena şiir kit'alarını bir araya koyarak, talebeye fenadan eyiyi tefrik etmesini söylemek demektir. Eğer, çocuk her seferinde fenadan eyiyi ayırabiliyorsa mevzu bahs olan ünite öğrenmiş addolunabilir. Muallim, çocuğun istikbalde kendi başına kaldığı zaman eyiyi fenadan ayırabilecek bir mahiyette bulunduğundan emin olabilir. Fakat eyiyi sevmek itiyadının hasıl olup olmadığını anlamak için çocuğun umumî aksülamellerini tetkik etmelidir. Çocukların kendilerine maksadı sezdirmeden mektep haricinde okudukları kitap isimlerini istemeli; veya bir suretle elde etmeğe çalışmalıdır.

Bir mecburiyet altında bulunmadıkları zaman, eğlence için okudukları kitaplar umumiyetle iyi eserlerse çocuk eyiyi sevmek itiyadını almış addolunabilir. Eğer değilse, bir taraftan telkinler ile diğer taraftanda ailenin iştirakle çocuğa bol bol iyi kitaplar verilmelidir. Eğer muallim çocuğun okuduğu kitap listesini biriktirirse, çocuğun zevkının fenadan

eyiye doğru değişüp değişmediğini görebilir.

Hülasaten şunu tekrar söyleyelim ki edebiyat tedrisinden en büyük gayemiz edebiyat müşkillerini ünit tarzında ayı-
rarak, çocuğu mevzu ve tarzı ifade noktai nazarından tabiata
sadık kalan, ahlâki ve bedii kıymetleri cazip bir şekilde
gösteren eserleri bol bol okutmağa ve onları sevdirmeye
çalışmaktır.

Sirette Ünit

Medeniyetin ilk günlerindenberi, hatta iptidai cemiyetin
ilk tesis ettiği zamanlar bile insanlar ahenktar bir tarzda
yaşayabilmek için her kesin itaat etmesi icap eden kanunlar
vücade getirmeğe lüzum his ettiler. Muhtelif insanlar tara-
fından, ve muhtelif asırlarda vücade getirilen bu kanunlar
metin ilibarile birbirlerinden çok farklı iselerde cümlesinde
sabit bir unsur vardır ki oda itaatı mutlakadan ibarettir.
Her zaman ekseriyet, cemiyetin arzusu dahilinde, ve pek az
bir kismuda hilâfında hareket etti. Cemiyetin arzusu hilâfında
hareket edenler, yani ekseriyetin kabul ettiği hattı hareketten
inhiraf eyleyenler için hapishaneler, ve tımarhaneler tesis
olundu. Bazı devirlerde terbiye sisteminin mülâyemetine rağ-
men hazretî Musanın «yapmayacaksın katiyet ve şiddeti daima
devam etmiştir. Eğer gayri tabii ruhiyatı, tarihçeleri, ve
iptidai, ve geri kalmış müllellerin içtimai hayatlarını tetkik
edecek olur isek harici ve dahili olmak üzere iki nevi intibak-
sızlık görürüz. Dahili intibak, yani bizzat ferdi alâkadar
eden intibaklardır. Meselâ, cehdetmek (effort) itimadı nefis,
arzuları nehiy eylemek gibi. Eğer bir insan kendisine hoş
gelmeyen vaziyetler karşısında cehdetmeği öğrenmemiş ise
arkadaşları ilerlerken onun yerinde sayması gayet tabiidir.
ve binnetice yavaş yavaş bir takım compleler edinerek
inhiraf etmek mecburiyetinde kalacaktır. Tabii bu nevi bir
şahıs cemiyetede muzirdir. Fakat alâkesir menfi bir surette
muzirdir.

(Devam edecek)

İLK MEKTEPLERDE

RUHİ TETKİKLER

Mustafa Rahmi

Münir Hayri

Mukaddime

930 İzmir muntakası ilk tedrisat müfettişleri kongresinde bir izahname tanzimi uhdemize havale buyurulan ruhi tetkikler fişinin muallimler tarafından nasıl tutulacağına dair bazı esasları muayyen bir sıra dahilinde tespit ve taktim ediyoruz. Bu izahnamenin mahiyetinin muallim arkadaşlarca daha iyi anlaşılabilmesi için bu küçük mukaddemeyi yazmayı düşündük.

Çocuk terbiyesiyle uğraşan muhtelif ilim adamlarının gerek çocuğun terbiyesindeki gayeleri ve gerek o gayeleri istihsal için gidilecek yolları ve nihayet o gayelere sürüklenenecek olan çocukları tanıyabilmek için yapılacak işleri tespit ve tarifte her vakit müttefik kalmamışlardır, ve bazen en ehemmiyetli esaslarda bile öyle kuvvetli görüş farkları meydana gelmiştir ki ilk nazarda bütün bu zevatın nasıl aynı gayeye hizmet ettiklerinde bile tereddüt hasıl olabilir.

Bu izahnameyi tanzim için bir listesini bilhassa lisan aşına arkadaşlarımızın nazarı tetkikine arz etmek için en sona lef ettiğimiz asarı evvelce gözden geçirmiş olduklarımıza ilâveten tetkik ve mütalaa ettik.

Ruhi tetkik fişlerinin izahnamesi gibi çok mühim ve büyük selâhiyetli ilmiye istiyen mevzuu evvela bilhassa Amerikalıların bu vadiye hazırladıkları bazı mülahhas eserlerden aynen tercüme etmeği düşündük. Ancak derhal şunu hatırladık ki muallimlerimizin elinde bulunan menbalar ve mehezler bir Amerika mualliminin bu vadiye eline geçebilecek menbalar ve mehezlerle kabili kıyas değildir. Şu halde bütün bu eserleri ve şahsî tecrübelerimizi göz önünde tutarak bu izahnameciği hazırladık.

İltiraf edelim ki bu küçük izahname yapılması mümkün olanların şüphesiz en mütakâmil olamaz. Ancak muallimlerimizi bu yolda «İntier» edebilecek yani alıştırarak bir hareket noktası addolunabilir. Bu izahnamenin tertibinde şu noktaları esas olarak kabul ettik.

A — Muallimlerimize dünyanın en zevkli telkik vadilerinden birisi olan çocuk ruhu etrafında basit eğlenceli aynı zamanda kolay araştırmalar zevkini telkine çalışmak istedik.

B — Muallimin bir psikoloğ olmadığını emri altında bir lâbratuvarı bulunmadığını daima hatırimızda tuttuk. Esasen bir muallimin fazla ilmi mahiyette ruhiyat telkik ve tecrübelerine koyulmasının imkânsızlığından sarfınazar kendi hakikî işi itibarile doğru olmayacağını kabul ettik.

C — Talebeye niçin ve hanki sebeplerle bir çok hürriyetler verilmesi esasını kabul ediyorsak muallimlerde aynı sebeplerden dolayı bu vadiye geniş salahiyetler ve kanuni imkânı olan hürriyetler verilmesini doğru bulduk.

D — Bu izahnamenin ruhu muallimin çocuk mevzuu etrafında kelimenin en geniş manasile bir müşahed ve müşahedelerinden daima neticeler çıkarmağa istifadeler etmeğe çalışan bir unsur olmasını istemektedir.

E — Ruhî tetkikler gibi çok yeni ve münakaşaya müsait bir mevzuda nası Dogmatique olmaktan bilhassa çekindik. Mamafih imkân nispetindede «öylede olur böylede olur» tarzında meseleleri içlâktan ve muallimleri tereddüde sevk etmekten de iktinap ettik.

F — Bu izahname çok muhtasardır. ve hiç şüphe yok tam ve kâmil bir mehez değildir. Ancak mütalaa edecek arkadaşlarca bir hareket mihveri addolunabilir. Bu gayeyi daha eyi temin için sonuna sahife işaretli türkçede mevcut eserlere ait bir kitabiyat «Bibliografya» ilâve ettik.

Muallim arkadaşların bu izahnameyi her şey addetmeleri ve yalnız bunun sahifeleri arasında kalmaları şayanı arzu olmadığı gibi bilhassa müfettiş beyefendilerin fırsatlardan istifade ederek etraflı izahat vermeleri ve tecrübeler

yapmaları çok şayanı temennidir. Ancak tatbik esnasında karanlık görülecek veyahut tafsiline ihtiyaç messedilecek noktalar etrafında arkadaşlara bu vadiye icap eden mütemmim izahatı vermeğide bir vazife bildiğimizi arz ve kaydederiz.

Münir Hayri

Mustafa Ruhmi

Ruh tetkikleri niçin ve hanki esaslar dahilinde yapılır.

Mektep ve karakter

Biliriz ki bu günkü manasile mektebi tarif ederlerken bu yuvayı mergup itiyatlar vermeğe çalışan ve çocuğun karakterinin temenni edilen bir şekilde teşkiline yardım eden bir müessese derler.

Mektepte yapılan bütün talim tedris ve terbiye faaliyetlerini itiyatlar verme tabirinin geniş manası içersinde toplamak mümkündür. Şu halde nasıl bir yolcu hareket noktasını ve varacağı noktayı evelden tasarlamakla mükellef ise bir muallim de bunları daima göz önünde bulundurmak zarurettindedir. Muallimin varacağı yer mektebin gayeleridir. Bu gayeler etrafında bu bahiste söz söyleyemeyiz. Ancak muallimin hareket noktasını teşkil eden çocuğu nasıl tanıyacağını ana hatlarıyla birlikte araştıracağız.

Biliriz ki bu günkü telâkkisile ruhiyat artık eskiden olduğu gibi çocuğun ruhunu bölme bölme melekelerden ibaret sayan ve her melekeyi kendi başına bir âlem bilen mahiyetini kaybetmiştir. Ruhî hadiselerde çocuk gibi bir küldür. Nasıl çocuk maddeten parça parça ele alınmazsa ruhî hadiseler itibarilede parça parça ele alınamaz.

Çocuk nasıl doğar, büyür, bir çok maddî değişikliklere uğrar ve nihayet büyük adam olursa ruhî hadiselerde tıpkı öylece muayyen zamanlarda doğar büyür ve muhtelif şekillere girer.

Çocuğun bedenini teşkil eden uzular nasıl hiç ayrılamı-

yacak gibi birbirine bağlı iseler ruhî hadiselerde öylece birbirine girifttir. Bunlardan yalnız birisini ele almakla yalnız bir noktaya dikkatimizi çevirmekle hataya düşeriz. İşte çocuğun manevî benliğini teşkil eden hepsi birbirine karışmış ve kendine mahsus bir ahenk yaratmış olan ruhî varlıkları; onun karakteridir. Karakteri tarif etmek istersek bir çocukta veya bir insanda muhtelif ruhî kabiliyetlerin o şahsın kendisine mahsus bir tarzda vücutta getirdikleri ahenk diyebiliriz. Bu ahenk her şeyden evvel çocuğun doğumunda beraber getirdiği bir takım hamleler ve istidatlarla alâkadardır. Çocuk kendi ruhundaki bir çok hususiyetleri anasından babasından dedesinden ve hatta ecdadından miras olarak alır. Muallimin eline gelen bu ahenk o vakıta kadar bir takım haricî tesirlerle bir hayli değişikliklere uğramıştır. Bu haricî tesirler o kadar çok ve o kadar mütahavvildir ki meselâ çocuğun yediği gıdanın, sevdiği yiyeceklerin oturduğu evin oda miktarının ve hatta giydiği elbisenin renklerinin bile onun ruhunun inkişafı üzerinde tesirleri olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuğun doğarken getirdiği karaktere fitrî sonra inkişaf ederken harici müessirlerin marifetile aldığı veçihelere iktisabî karakter diyebiliriz.

Son ruhî araştırmalar göstermiştir ki çocuklar aşağı yukarı ruhî büyüme itibarile takriben şu devirleri yaşıyorlar:

1 — İlk yaş devri

Ömrünün ilk senesinde çocuk heman yalnız ihsas melekelerinin tezahüratını kaydedebildiği bir zaman yaşarlar bu zamanda çocuk yalnız his ve idrak melekelerinin sarîh haki-miyeti altındadır.

2 — İki ve üç yaşındaki devre

Bu devrede çocuk tespitedir. Yani lisana ait alâkaları en ziyade faaliyet gösterir.

3 — Üçle beş arasında

Çocuk eşyayı kendisine kendi hevesatına ve kendi ihtiyacına tatbik eder. Bu devrede tamamen mihaniki ve adalî faaliyetin mevzuudur. Faaliyeti makine gibi bir mukallitlik

içindedir. Hareket için hareket eder.

4 — Beşle yedi arasında:

Bedenî hareketler, zihnî hareketlerle iştirake başlar. Çocuk artık gaye sahibi olur. Faaliyetleri bir düşüncenin mahsulüdür. ve bir gayeye müteveccihdir.

Yedi ile sekiz yaş arası çocuğun ruhen ve bedenlen büyümesinde bir dönüm noktasıdır. Bu devreden itibaren çocuk artık yedi sekiz yaşından itibaren çocuğun eliyle beyni arasında bir müvazene teesüs etmiştir. Hareketleri bir fikrin mahsulüdür. Muhakeme kuvvetlenir. Takip fikri artık temerküzileşir. Alâkaları hususiyet kespetteğe başlar. ve çocuk bu devrede mektebe girer.

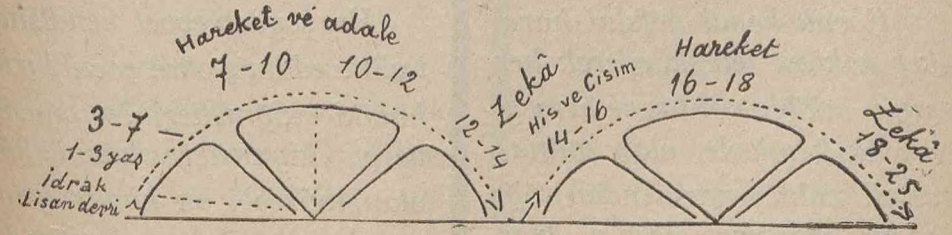
Yediden on ikiye yani bülüğ sinnine kadar geçen devreleride iki kısma ayırmaktadırlar.

1 — Yedile on yaş arasındaki devir.

Çocuk bu zamanda eşyanın icabatına intibak edebilir. Bütün faaliyetleri niçin nasıl suallerinin cevaplarını araştırma yolunda her şeyin menşei ve muntahasını öğrenme yolundadır.

2 — Onla on iki arasındaki devirde

Çocuk bilhassa kendi nefsinin fikrî mütalaasındadır. Tedricen nebatlar, hayvanlar üzerinde başlayan alâkaları kendi hem cinslerine doğru döner. Çocuk on iki yaşını bitirirken hayatında yeni ve çok büyük bir dönüm noktasına girer. Merbut bir numaralı şekilde görüleceği veçhile (1) çocuk bu

Bülüğdan evvel

FERDÎ

Bülüğdan sonra

İÇTİMÂİ

devrede adeta hayata yeniden doğar. ve yirmi beş yaşına kadar şimdiye kadar geçirdiği devreleri bir defa daha tekrar edebilmek için hazırlanır. Yalnız bu seferki tekrarı yeni bir husumiyet gösterir. Bundan sonraki çocuğun artık ferdi değil içtimaî bir mahiyet kesbeder.

Çocuğun bütün tekevvünî ruhiyatını tabii burada hülâsa etmeğe kalkmıyacağız. Ancak bu günkü mektepçilik telâkkilerine göre vazifesini hakkile ifa etmek isteyen bir muallim noktai nazarından mektepteki çocuğun belli başlı ruhî tezahürleriyle muallimin bunların karşısında alması icap eden vaziyeti meselenin ehemmiyetini ve muallimin çocuğu tetkik vadisindeki rolunun büyüklüğünü göstermesi itibarile bir cetvel halinde naklû kaydediyoruz:

Çocuk

Çocuk bütün faaliyetleri içersinde her şeyden evvel şu vasıfları tebarüz ettirir.

Tecrübe edici
Taklit edici
İnşa edici
İcat edici
Yaratıcı, sanatkâr

Çocuk kendi nefsinin hareket noktası telekki ederek her şeyin takibine atılır. ve herşeyi ancak kendisiyle olan münasebeti noktai nazarından öğrenir, araştırır, ölçer ve kendine maleder. İnsiyakî bir surette kendi kendisinin şuuruna amildir.

Muallim

Çocuğun hakiki ve insiyakî inkişaf kanunlarının karşısında muallimin vazifesi şöyle telhis edilebilir.

Müşahedeci
Yol gösterici, nümune olucu
Malzeme temin edici
Teşvik ve talim edici
İlham edici, hürriyet temin edici

Her şeyden evvel kendisine teslim edilmiş olan çocukların hakiki kıymetlerini müdrük ve bu kıymetlere hürmetkâr olan mürebbi bu kadar geniş zengin ve mütehavvil olan bu kıymetleri her birisinin hakkını verebilmek için araştırmakla mükelleftir.

Çocuk

Kendisine hakim olan büyüme ilerleme ihtiyacının tesiri altında çocuk zevklerini kabiliyetlerini ve temayüllerini tatmin etmek peşinde koşar.

Araştırmacı ve sualcı çocuk kendisini tatmin edecek menbaları mütemadiyen ister. Bu esnada ona yüklenecek mücerret bir malûmat idharı zihni tekâmülüne bir mania teşkil eder.

Kendisine kuvvetle hakim olan faaliyet ihtiyacı içinde çocuk taklit ve temsil melekelerini faaliyete getirir. Evvelâ her şeyi kendisine irca eder. Ancak bir müddet tecrübelerine giriştikten sonra dırkl başkalarının tecrübelerinin açtığı yollara girebilir.

Çocuğun öyle bir takım fitrî istidatları vardır ki onun bilgilerinin adım adım yükselmesinde bu istidatlar amil olur. Bunun içindir ki çocuğa kendi terbiyesinin en esası yardımcıdır, Denilmek tedir.

Muallim

Muallim çocuğun bu tabii enerjisinden istifade ve onu haddiazamiye çıkarmak için icap eden muhit ve şeraiti hazırlar.

Muallim çocuğun alâkalarına icap eden menbaları tam zamanında koyar. Çocuğun zevkini artırmaya, çalışma zevkini çoğaltmaya, kabiliyetlerini hakkile inkişaf ettirecek vesaiti hazırlamaya çalışır.

Çocuğun kendisini eşyaya intibak ettirmeden evvel esyayı kendisine intibak ettiren halet ruhiyesine hurmetkâr olan muallim çocuğa faaliyetinin ilk devresine ait olan vesaiti diğerlerine merdiven teşkil edecek surette hazırlar. Daima çocuğun tecrübelerini tanzim ve mürakabe eder. Hiç bir zaman kendi tecrübelerini meydana koymaz.

Çocuğun alâkalarının masasına daima dikkat edecek olan muallim bunların inkişafını dikkatla takip edecek ve vazifelerini teshil edecektir. Çocuğa tabiatın tahmil ettiği yardımcı rolünü tamamen ifa ettirecektir.

Hülâsa muallim hiç bir zaman dîmağları dolduran bir adam olmayacak ancak ruhları uyandıran istidatları takip eden bir rol deruhte edecektir.

Muallimin ve çocuğun vazifesini telhis eden yukarıdaki satırları dikkatla mütalaa edince görürüz ki bu günkü mektepte muallim bir müttefik ve müşahit vaziyetindedir. Bu günkü maktepcilikte muvaffak olmak isteyen bir muallim her şeyden evvel çocuğun ruhunu sıkı bir müşahade muvzuu bilen bir muallimdir.

Şu halde vazifesini hakkile yapmak isteyen her muallimin çocuklarının gerek şahsî ve gerek umumî ruhî hallerini yakından ve adım adım tetkik ve bunlara bir mana vermekle mükellef olduğunu kabul etmek zaruridir. Ancak ruhî tetkiklerin müfit olabilmesi için bunların manidar olması lâzımdır. Bu küçük izahname en ana hatlarla muallime bu mesele etrafında bazı hareket noktaları hazırlıyacaktır.

Çocuğun ve çocukluğun tarifinde doktor Klaparadın şu meşhur cümlelerini hatırlıyalım. «Çocuk basit olduğu için değil, Büyümeğe ve mürekkep olmağa müsteit olduğu için çocuktur. Çocukluk oynamağa ve taklit etmeğe yarar bir devirdir.»

Demek ki çocuğun bünyesini ve ruhî nemasını tetkik ederken şu kanunları hatırlıyacağız.

— Veraset

Çocuk A insan olarak doğar. B Irkının bazı hassalarını ileride tezahür ettirebilmek istidadile doğar. C Oinsiyetinin hususiyetlerini zamanında meydana vuracaktır.

D — Ailesinin bir takım hassalarını nefsinde yaşatacaktır.

Bütün bu kuvvetler çocuğu muayyen bir çerçive dahilinde iten amillerdir.

— Muhit

Çocuk A ilk gözünü açtığı muhitin tesiri altındadır. B etrafını çeviren anasının tesiri altındadır. C Bazı tesadüflerin ihdas ettiği kuvvetli intibaların tesiri altındadır. D Ekserisi eyi yapmak gayesile üzerine yükletilmiş muhtelif şeraitin altındadır.

3 — Beden

Çocuk A bedeni büyümesile ruhî büyümesini birbirine bağlamıştır. B Gıdasının ruhî inkişafı üzerine tesiri vardır. C Geçirdiği hastalıkların ruhî neması üzerine mühim tesirleri vardır. D Bedenî hayat şartının ruhî tekâmülü üzerine mühim eserleri olur.

Şu halde çocuğun ruhunu tetkik etmeye karar veren birinin evveliemirde kendisini şu üç nokta etrafında tenvir etmesi ve müşahade edeceği bütün ruhî hadiseleri bir kerre bu esasların çerçevesinden bakarak mütalaa ettikten sonra hüküm vermesi zarureti vardır. Bizde bu izahnameyi iki kısma ayırarak muallimin çocuk hakkında toplayacağı malûmatı birinci kısımda ve şahsen yapacağı müşahadeleri tecrübeleri de ikinci kısımda mütalaa edeceğiz.

1

Ruhî tetkik fişinin birinci sahifesi nasıl doldurulacaktır?

Ebeveden tahkik olunacak noktalar

Bir çok muallim arkadaşlar çocuk velilerine sual sormak vadisinde bedbin görünüyorlar. ve diyorlar ki biz çocuğun doğduğu seneyi bile tespit etmekte müşkülâta uğrayoruz. Velilerin büyük bir ekseriyeti çocuklarına ait en mühim hadiselere bile dikkat etmemekte ve bize cevap verememektedirler. Bunun aksini iddia etmek bir az müşküldür. Ancak unutulmamalıdır ki mektepler bu araştırmalarında devam ederlerse nihayet velilerin nazarı dikkatı celp edilir. ve mektebin bir gün sorması araştırması ihtimali karşısında bu noktaları dikkatla mülâhaza etmek itiyadını yavaş yavaş alırlar. Ruhî tetkik fişinin birinci sahifesinin ilk kısmındaki malûmat doğrudan doğruya çocuğun resmî künyesidir ve nasıl araştırılacağı izahtan müstağnidir.

Bunları takip eden suallerin mahiyeti ve alınacak cevaplara göre verilecek hükümler etrafında bazı esasları kaydedeceğiz. Bu suallerin cevaplarına nazaren verilecek hükümler

bütün ilerideki tetkikat için bir gözlük mahiyetinde olduğundan bu cevapları azami derecede itina ile araştırmak lâzımdır. Unutmamalıdır ki muallim bu cevapları yazarken velilerin söylediklerini olduğu gibi kabul etmekten ziyade hakikatı araştırmak mevkiindedir. Artık her sual hakkında ayrı ayrı izahat kaydedebiliriz:

I — Çocuk doğduğu zaman ebeveynin yaşları kaçtı?

Meşhur bir terbiyeci diyor ki: «Bizler ekseriya hayvanlarımızın teksiri için bütün şartların, en iyi zamanını aranızda bizzat kendi neslimizin istikbali için böyle bir endişeye düşmeyiz».

Filhakika: A — çok yaşlı ana ve babanın B çok genç ana ve babanın küfüv olmayan ana ve babanın çocukları onda sekiz nispetinde bedenî veya ruhî (gerilik — Tar) lere maruzdur. Son tetkiklere nazaren bir genç kadın için en müsait doğurma yaşı yirmi iki ile otuz ve bir erkek için baba olma yaşı yirmi beşle otuz beş arasındadır denilmektedir. On sekiz yaşından küçük bir ananın yirmi yaşından küçük bir babanın çocuğu daima zaif şetif olmak istidadındadır. Keza otuz beşi tecavüz etmiş bir ananın kırk beşi geçkin bir babanın çocukları içinde aynı hal vakidir. Ana ve babanın yaşları arasındaki münasebetlere gelince ilmî kıymeti üzerinde pek fazla ısrar edemiyeceğimiz şu nazariye vardır an ve babanın küfüv olabilmesi için ananın yaşı babanın yaşının yarısından sekiz fazla olması lâzım mı? Otuz yaşında bir erkek için $\frac{30}{2}=15+8=23$ yaşında bir kadın küfüv olabilir mi?

Dimek ki ana ve babanın yaşları istenilen esasların takriben civarında değilse çocuğun muhtelif bedenî ve ruhî nakisalarının birinci sebebini bulmuş olabiliriz.

Bu sualin ikinci sahifesi kardaşlar ve yaşlarıdır.

Son ilmi tetkiklere nazaren iddia ediyorlar ki bir kadın ancak azamî üç senede bir tevlit edebilir. Bundan sık tevlüd gerek annenin gerek çocukların zararına bir çok menfi şerait getirir. Şu halde birer buçuk sene fasıla ile altı çocuk meydana getiren bir ailenin meselâ yedinci çocuğu elimizde bulunsa bunun normal şerait dahilinde olmadığına ihtimal

verebiliriz. Esasen tecrübe göstermiştir ki bu kadarcık tevlüdattan ancak bir kısmı yaşayabilir. Diğerleri ölürlür.

Çocuğun kardeşlerini tanımak ve imkân olursa bunlar hakkında da bazı malûmat toplamak muallimi talebesinin veraset vaziyeti hakkında tenvir edebileceği gibi ebeveynin işrete inhimaki veya geçirdiği büyük hastalıklar etrafında yapacağı mahirane tahkikat muallimin ruhî tetkikler etrafındaki mesaisinde güzel mebdeler olabilir.

2 — Çocuk kaç yaşında söyledi?

Çocuğun ruhî inkişafının her kesçe kabili müşahede en canlı ölçüsü onun konuşmasıdır. Aşağı yukarı her ana baba çocuğunun konuşmasına dikkat eder. Bu sualin gayesi çocuğun ruhî nemâsının zamanında geçüp geçmediğini anlamaktır. Konuşmanın muhtelif safhaları vardır:

A — *Bağırma devri*: Çocuk dünyaya gelir gelmez ilk işi bağırma ve aksırmaktır. Bunun sebebi ciğerlerine birdenbire souk havanın hücumu ve muhitinin değişmesidir. Bu bağırma bizim gıdıklandığımız zaman ayağımızı geriye çekmemiz gibi bir nevi aksülameldir. Bu bağırımlar şiddetli ziya, souk, kondağın tazyiki gibi haricî ve açlık susuzluk hazımsızlık gibi dahilî sebepler altında devam eder, Bu bağırımlar bazen ifade etmek istediği manalara göre başka şekiller alabilir.

B — *Lalasyon devri-Pepeleme devri*—beşle altıncı haftaya doğru çocukta kuvvetli bir hareket ihtiyacı başlar. Ellerini kollarını olduğu gibi ağzını hareket ettirir durur. ve bu hareketlere bir takım sesler ilâve eder. Bu sesler evvelâ gayet basit ve birer sesli harf gibidir. Hatta bilâhara dilsiz kalacak çocuklar bile bu devreye girerler.

C — Nihayet taklit devri başlar. Bu devrede çocuklara işitme yerine dinleme, görme yerine bakma başlamıştır. Umumiyetle on iki ile on beşinci hafta arasında çocuk taklit ettiği heceleri söylemeğe başlar. Baba, babababa dedededede mamamama gibi.. Henüz çocuk bunların manasını müdrik değildir. Ancak birinci yaşın sonunda her işittiği hecenin en sonuncusunu gayri ihtiyarî olarak takip etmek başlar. Bundan sonradır ki çocuk öyle peltek olarak bazı kelimeleri taklit

imkânını bulur.

D — Lâf anlama devri - çocuk bir taraftan pepeler ve bir taraftan taklit ederken bir taraftanda anlamağa başlar. İlk defa hareketleri sonra sesleri tefrik edebilir. Nihayet ilk yaşın sonlarına doğru küçük emirleri anlamağa ve yapmağa başlar.

E — Kelime devri Konuşmanın ilerlemesinin safhalarını ayrı ayrı göstermek imkânsızdır. ve bu muhtelif devirler her çocuğa göre ayrı manzara gösterebilir. İlk kelimeleri anne gibi kendisini en çok alâkadar eden şey ve havhav.. buuu.. pat.. atta gibi bir nevi taklitlerden ibarettir ki bunların on beş aydan geç kalmaması lâzımdır.

F — Nihayet hakiki konuşma yani cümleler yapma devresi başlar. İlk cümleler tamamen gramere uygun değildir. Hatta bazen mana aramadan cümleler yapar. Hülâsa kelime için kelime söyler. Bu devrede de ikinci yaşını bitirmeden başlaması lâzımdır.

G — Resim devri - üçüncü yaşta çocuk cümlelerini bazen havaya, bazen kalemle her hanki bir yere çizgiler yaparak tezahür ettirmeğe çalışır. Bu çizistirme itiyadı bazen yerleşüp kalır. ve bazende tekâmül ederek ilerler resim halini alır. [*]

Çocuk kaç yaşında söyledi. Sualinin cevabını araştırırken muallim çocuk velisile uzun uzadıya konuşmalı. ve imkân bulursa bu devirlerin zuhur zamanını ayrı ayrı araştırmalı. Bulamazsa ilk manalı heceleri ve ilk cümleleri söylediği yaşları tespitte çalışmalıdır. Yukarıda söylenilen zamanlardan geri kalmış devirleri çocuğun ruhî nemasında bir takım gerilikler ifade eder.

Umumiyetle en ağır budalalar iki ile üç yaş arasındaki devrede tevekkuf ederler. Bunların bir kısmı da bu devreyi ancak yedi ve hatta bazıları on iki yaşında idrak edebilirler.

[*] Mektep ve bilhassa halâ divarlarına yazılar ve resimler yapmak bu itiyadın basit bir halde kalmasındandır. Bu gibi muhitlerde çocuklara güzel resimler yaptırmak ve göstermek güzel yazılar yazdırmağa merak ettirmek en eyi çaredir.

III — Çocuk kaç yaşında yürüdü.

IV — Çocuk kaç yaşında dişlerini tamamladı.

Bu iki sualın hedefi çocuğu bedeni büyümesinin zamanında cereyan edip etmediğini tahkiktir. Bazen çocuk iri ve şişman olabilir. Fakat bu hakiki nemasını ifade etmez. Ancak zamanında yürüyen ve dişlerini zamanında çıkarabilen çocuk eyi büyüyor, demektir. Vasati olarak bir çocuk altıncı haftanın sonunda bir az başını tutabilmelidir. Yirmi haftada bir az belini tutarak otura bilmeli. Yirmi beş haftada bir parcacık dört ayak durabilmeli. ve nihayet yedi ile sekiz arasında emeklemek on ikinci ayda ayakta durmak on dört ayda ilk adımlarını tecrübe etmek ve azami on altı ayda yürümesi bir az emniyet kespemelidir.

Dişlere gelince yürüme nasıl adelelerin ve kemiklerin sağlamlığının alâmeti ise dişlerde bilhassa kemiklerin eyi inkişafının alâmetidir. Dişler takriben şu devirlerde çıkmalıdır. Beşinci ayın sonundan yedinci ayın başına kadar alt çenedeki iki orta kesici dişler, yedi ile sekizinci aylarda iki üst orta kesici dişler yedi ile on ay arasında üstteki iki yan kesiciler onla on iki ay arasında alttaki iki yan kesiciler çıkmalı. yani birinci yaşta sekiz diş olmalıdır.

On iki ile on beşinci ay arasında üst çenede iki azı diş on üçle on sekiz arasında alt çenede iki azı diş, on sekizle yirmi dört ay arasında bir biri ardı sıra sivri dişlerini çıkarmalıdır. Yirmi dörtle otuzuncu ay arasında evvelâ üsttekiler sonra alttakiler olmak üzere diğer azı dişleri çıkar. ve çocuk iki buçuk yaşına girdiği zaman yirmi süt dişini tamamlamış olmalıdır.

Bütün bu sıradaki teehhurler ve sabırsızlıklar çocuğun sıhhatının ve bedeni büyümesinin yolunda olmadığına delâlet eder.

Yukarıda gösterilen şeraitin haricindeki misaller çocuğun ruhî ve bedeni nemasında ta küçükten başlayan gayri tabii-likler bulunduğu delâlet eder.

V — Çocukta bedenî bir arıza veya zaaf var mı?

Bu sual iki yukarıdakinin adeta mütemmimidir. Yani

yukarıdaki devrelerdeki intizamsızlıklar çocukta bir iz bırakmış mıdır. Bunu aramak lâzımdır. Çünkü bazen hayatın başındaki bir çok sebepler ve amiller neticesinde vukua gelen sarsıntılar bilâhare telâfi edilebilir. Veyahut ilk çocukluğunu tabii geçirdikten sonra Menenjit beyin zarı iltihabı, tifos, sıtma, gibi bir hastalık çocuğun ondan sonraki neması üzerinde çok menfi bir amil olabilir. Gerek ilk çocukluktaki nema intizamsızlığı gerek sonradan gelen mühim hastalıkların tesirile kalabilecek belli başlı arizalar şunlardır. Sağırılık, adalı rehavet, lisan teşevvüşleri kekemelik ve bazen bütün bütün ayrı sebeplerden dolayı miyopluk yani kasri basar, ve muhtelif azalardaki tik senirmeler.

Ancak böyle bir arıza karşısında muallim her şeyden evvel bu arizaların çocuğun ailesinde ebeveyninde ve ecdadında bulunup bulunmadığını araştırarak bunların arizi mi yoksa irsi mi olduğunu tahkik etmelidir. Çünkü irsi olan arizaların tedavi ve tashihi yolları ile arizi olanlarla mücadele yolu ayrıdır. Böyle vak'alar karşısında muallim ilk tedrisat müfettişine bu işlerle alâkadar bir doktora veya salahiyyetkar kimselere müracaat ederek mütalaa almalıdır.

VI — Doktorun ebeveynine bir takım hususi vesayası var mı?

Bittabi bu sualin cevabı ancak pek mahdud çocuklar için doldurulacaktır. ve maalesef bu cevaplar her vakit muallimi tatmin edemeyecektir. Ancak müteşebbis bir muallim çocuklarını mektepler doktornun muayenesinden geçirirken bilhassa bundan evvelki suallerin cevaplarında fevkalâdelikler olanlar hakkında konuşur. ve doktorun vesayasını dikkatla dinliyerek buraya kaydeder.

* * *

Buraya kadar olan suallerin mahiyeti çocuğun ruhi ve bedeni nemasının mektepten evvelki devrelerine ait en esaslı noktalarının tespiti etrafındadır. Bundan sonraki dört sual çocuğun mektebe geldiği zamanki hali etrafında muallimin ilerideki müşahade ve hükümlerinde esas olabilecek bazı malûmatı toplamak gayesile tertip edilmiştir.